

- Miletić, Željko: *Bedemi Salone u odnosu na nekropole*. *Histria Antiqua* – časopis Međunarodnog istraživačkog centra za arheologiju, sv. 7, Pula, 2001., 107–113
- Obad-Vučina, Marija: *Teze o limitaciji i orijentaciji pretpovijesne i antičke Pule, utemeljene na matematičkim i grafičkim analizama povijesnih podataka*. *Histria Antiqua* – časopis Međunarodnog istraživačkog centra za arheologiju, sv. 7, Pula, 2001., 191–201
- Pedišić, Ivo: *Ostaci stambene arhitekture u bizantskoj utvrdi na otoku Žirju*. *Histria Antiqua* – časopis Međunarodnog istraživačkog centra za arheologiju, sv. 7, Pula, 2001., 123–130
- Perinić, Ljubica: *Prikaz COHORS*. Arheološki radovi i rasprave, br. 13, Zagreb, 2001., 283–288
- Pinterović, Danica: *Mursa i njeno područje u antičko doba*. Osijek, 1978.
- Radman-Livaja, Ivan: *Militaria Sisciensia – nalazi rimske vojne opreme iz Siska u fundusu Arheološkog muzeja u Zagrebu*. Arheološki muzej u Zagrebu, vol. 1, Zagreb, 2004.
- Rendić-Miočević, Duje: *O akvejasejskoj epigrafskoj baštini i o posebnostima njenih kulturnih dedikacija*. *Vjesnik Arheološkog muzeja Zagreb*, s. 3, XXIV – XXV, 1991. – 1992., 67–76
- Starac, Alka: *Neke spoznaje o bedemima Pule*. *Histria Antiqua* – časopis Međunarodnog istraživačkog centra za arheologiju, sv. 7, Pula, 2001., 61–68
- Sulpicii Severi *Historia sacra / Chronicorum libri duo* (skraćeno: Sulp. Sev. *Hist. sacra*), II 38.
- Škegro, Ante: *Gospodarstvo rimske provincije Dalmacije*. Hrvatski studiji – Studia Croatica, Biblioteka *Povijest*, sv. 2, Zagreb, 1999.
- Zosimos *Historia nea* (skraćeno: Zosim), II 50, 2.
- Wilkes, J. J.: *Dalmatia*, London, 1969.

Voljena Marić

Latinske pjesme Frana Grgurevića

U Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku, pod inventarnim brojem 134. čuva se rukopis, autograf pjesama Frana Grgurevića, pisanih latinskim jezikom. Iako nije znatan opsegom, u književnopovijesnom je smislu zanimljiv, i svakako vrijedan objavljivanja, prvenstveno kao dokument dugotrajnosti književnog stvaranja na latinskome jeziku: uzme li se u obzir vrijeme kada je Grgurević živio, odnosno kada je rukopis nastao – a to je sredina 19. stoljeća, ovaj je izbor pjesama još jedno svjedočanstvo da u periodu kada u većem dijelu Hrvatske prevladava književna produkcija na hrvatskom jeziku, u Dubrovniku autori i dalje stvaraju i na latinskome.

Podaci o Grgureviću, kako oni biografski, tako i oni koji se odnose na njegovo književno djelovanje, vrlo su oskudni. Nema ga u poznatijim obuhvatnim pregledima nacionalne književnosti, a očito je bio premlad da bude spomenut u specijaliziranoj studiji Ivana Kasumovića usredotočenoj na dubrovačke dopreporodne latiniste.¹ No spominje ga njegov suvremenik Ivan Stojanović u monografiji *Dubrovačka književnost*.²

Porijeklom iz Mokošice, rođen je u Dubrovniku 25. siječnja 1831., i umro je u istom gradu, 22. listopada 1871. Bio je gimnazijski profesor.³

Zanimljive podatke o njegovu školskom razdoblju nalazimo u spomenutoj Stojanovićevoj knjizi. U njoj ga autor naziva svojim »učidrugom«, ističući kako je bio izrazito nadaren i sklon klasičnim jezicima: već je u školi s lakoćom sastavljao latinske stihove i bio potpuno predan proučavanju klasičnih autora, za što mu čak nije bila potrebna nikakva pomoć rječnika.⁴ Malo dalje spominje Stojanović i da je Grgurević na istoj gimnaziji koju je pohađao kasnije bio profesor.

Nadalje, Stojanović veli kako mu je svojedobno Grgurević namijenio neke satirične epigrame. Budući da navodi njegove riječi: *Ast equidem in nonnullis te sententia fallit*,⁵ a njih u ovom rukopisu nema, može se zaključiti da rkp. 134 iz Znanstvene knjižnice ne sadrži sve Grgurevićeve stihove, odnosno da nam sva njegova poezija u ovom trenutku nije poznata. Među ovim sastavcima Stojanoviću ipak jesu posvećeni jedan epigram i jedna pjesma kojoj je sam autor dao naslov *Elegiola*.

¹ Kasumović, Ivan, »Dubrovački pjesnici u XIX. vijeku prije ilirskoga pokreta«, *Školski vjesnik*, Sarajevo 1904., str. 119–122; 633–635; 857–860.

² Stojanović, Ivan, *Dubrovačka književnost*, Dubrovnik: Srpska dubrovačka štamparija A. Pasarića, 1900.

³ Na ovim podacima zahvaljujem Slavici Stojan iz Zavoda za povijesne znanosti u Dubrovniku.

⁴ »Vazda bi ga mogao zateći kod kuće, gdje čita Platona ili Lukijana u grčkom izvorniku, a Horaca u latinskom.« Stojanović, Ivan, *nav. dj.*, str. 294. Podatak o tome da je Grgurevićev prijevod Lukijana bio i objavljen navodi se prema: Perić, Ivo, »Dubrovačka periodika od 1848. do 1918. godine«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku* 18 (1980.), str. 349–355. Ondje na str. 495. stoji jedinica: »Lukijan, Skupština bogova. S grč. preveo i po koju opasku nadodao F. G. (Frano Grgurević). Dubrovnik. Zabavnik štionice dubrovačke za godinu 1870. Dubrovnik 1871., str. 151–157.« Zanimljivo je da je Stojanović prijatelja Grgurevića nazvao »posljednjim grečistom dubrovačkim«; Stojanović, Ivan, *nav. dj.*, str. 294.

Kratko Grgurevića spominje i Bersa u knjizi *Dubrovačke slike i prilike*. Osvrćući se na sudbinu njegovih stihova, možda nam daje naslutiti da je dio Grgurevićeva opusa nepovratno izgubljen:

*Ipak nije spičarija više bila ona nekadašnja. Posljednji greclist koji je tu slagao svoje stihove i čitao ih prijateljima, bio je Frano Grgurević; on je sve svoje rukopise darovao svome učeniku dum Ivanu Stojanoviću, s kojim su i propali.*⁶

U dubrovačkom kalendaru *L' Epidauritano* za 1902. godinu doneseno je pismo Frana Grgurevića iz 1860., na talijanskom, u kojem opisuje otvorenje Teatra Bajamonti u Splitu.⁷ Više podataka vezanih uz ovog pjesnika do sada nismo uspjeli naći.

Usprkos Stojanovićevim laskavim ocjenama, Grgurevićevi latinski stihovi daleko su od visokih standarda dubrovačkoga latinizeta 19. stoljeća: poredak riječi često je neprirodan, a ima i grubih sintaktičkih (npr. I,7,6), pa i morfoloških previda (I,2,4).

Rukopis sadrži ukupno pet listova, od kojih su prva četiri formata 20,8 x 14,7, dok je posljednji formata 20 x 12,8 cm.

Prve četiri stranice ispunjene su s više latinskih pjesama i nekoliko epigrama, a druge četiri samo latinskim epigramima. Na posebnom listu manjeg formata i drukčije vrste papira nalazi se tek jedna pjesma posvećena prijatelju.

Prvi dio rukopisa sadrži osam pjesama i epigrama (ukupno 56 stihova). Dvije pjesme govore o ljubavnim jadima mladoga čovjeka, vjerojatno samog pjesnika. Sadržaj treće pjesme i danas je aktualan te je zasigurno zanimljiv svakom profesoru latinskoga ili grčkoga jezika na nekoj od klasičnih gimnazija. Opisuje susret s dječakom, đakom koji uza se nosi mnogo teških i debelih knjiga. Pokazuje se da su to knjige iz matematike, povijesti i zemljopisa, dok je ona iz latinskoga najtanja. Pjesnik se (kao i mnogi profesori danas) pita kako je moguće da je ono što bi u gimnaziji koja se naziva klasičnom trebalo biti primarno svedeno na najmanju mjeru.

Epigrami su upućeni ženskim osobama iz stvarnoga života (u jednom od njih u bilješci se čak navodi da je i ime stvarno, a ne izmišljeno), osim posljednjega, koji je posvećen Stojanoviću.

Drugi dio rukopisa sadrži osamnaest epigrama (ukupno 68 stihova). Po sadržaju bi se mogli svrstati u nekoliko skupina. Prvoj pripadaju oni u kojima pjesnikovi suvremenici ili pak žanrovski tipovi postaju žrtvama oštre satire. Predmet poruge su, primjerice, nečija debljina, ružnoća ili brbljavost.

Potom slijede epigrami u kojima povijesne ličnosti (Herostrat, Neron, dubrovački knez Damjan Juda) progovaraju u prvom licu o svojoj sudbini, a ima i onih posvećenih Dubrovniku.

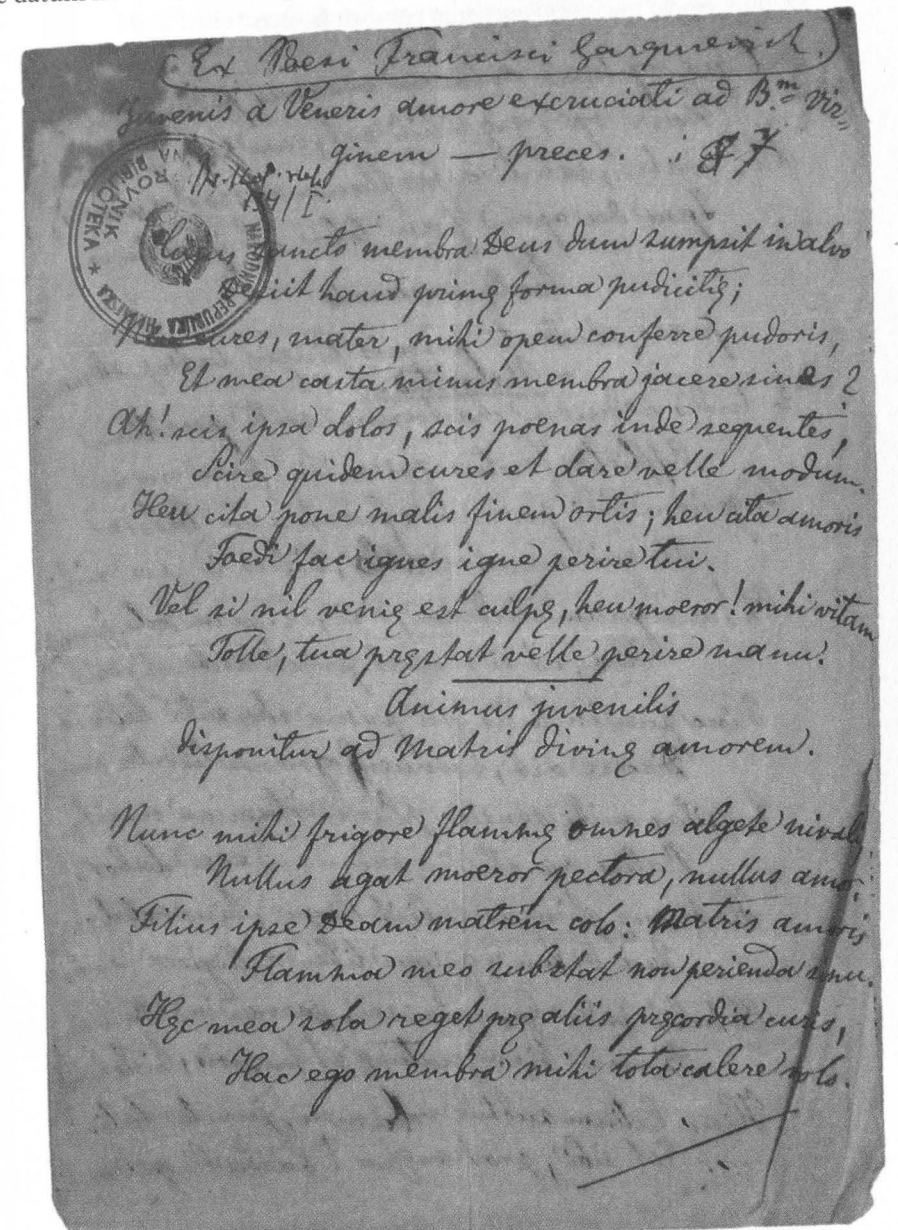
Posljednji, treći dio rukopisa, na posebnom listu papira, donosi pjesmu od 14 stihova, namijenjenu prijatelju (najvjerojatnije dum Ivanu Stojanoviću), koja nosi naslov *Elegiola*. Sudeći po nadnevku, može se pretpostaviti da je nastala nakon Stojanovićeva odlaska na svećeničku službu na Korčulu. Napisana je na listu manjeg formata i drukčijeg papira od ostalih, ispisanom samo s prednje strane.

⁵ Usp. isto, str. 294.

⁶ Bersa, Josip, *Dubrovačke slike i prilike: (1800. – 1880.)*, Dubrovnik: Matica hrvatska, 2002, str. 286.

⁷ *L' Epidauritano, lunario raguseo per l'anno 1902.*, str. 48–52.

U izvorniku je paginacija dvostruka i nepotpuna; sveščići su vjerojatno bili dio većeg uveza. Za ovo izdanje priređivač je uspostavio novu paginaciju, te dodao numeraciju stihova. Interpunkcija je prilagođena suvremenim uzusima, kao i pisanje velikog i malog slova. Točnu dataciju bar jednog dijela rukopisa, onog trećega, omogućuje datum naveden u tekstu posvete pjesme: 11. rujna 1852.

ZKD 134/I, fol. 1

134/I Ex poesi Francisci Gargurevich

1. Juvenis a Veneris amore excruciat
ad B[eata]m Virginem preces
- Cujus sancto membra Deus dum sumpsit in alvo
Desiit haud primę forma pudicitie,
Ne cures, mater, mihi opem conferre pudoris
Et mea casta minus membra jacere sines?
Ah! Scis ipsa dolos, scis poenas inde sequentes,
Scire quidem cures et dare velle modum. 5
Heu cita pone malis finem ortis, heu cita amoris
Foedi fac ignes igne perire tui.
Vel si nil venię est culpę, heu moeror, mihi vitam
Tolle, tua pręstat velle perire manu. 10
2. Animus juvenilis disponitur
ad Matris divini amorem
- Nunc mihi frigore flammę omnes algete nivali,
Nullus agat moeror pectora, nullus amor.
Filius ipse Deam matrem colo: Matris amoris
Flamma meo substat non perienda sinu.
Hęc mea sola reget prę aliis pręcordia curis, 5
Hac ego membra mihi tota calere volo.
[1v] Vel quę agitant animum vesanas pellere curas
Nonne ope, quę nihili est, sum potis ipse mea?
Ah, mater, sancti cujus flamma uror amoris,
Ipsa da opem fiam totus ut ipse tuus! 10
3. Poetę occursio puero studenti
primis linguę Latine elementis
Narratio
- E ludis reducem chartarum sorte pusillum
Afflicta (notus qui mihi) ferre manu
Congeriem vidi puerum: fractusque labore
Ut qui membra malo, visus id ipse mihi,
»Oh, magnum studium,« dixi, »oh, quam docta juvenus 5
Hęc, ut si veniat prisca ruberet, erit!«
Hinc puer in ludis qui prima elementa Latinis
Discere ait, minuens grande libenter onus,
Quęsitus mihi sensim plura volumina cessit,

- Ratus ego studii mirus id esse labor. 10
Hetruscę primus subiit linguę, hinc notat omnem
Qui orbem, quique liber relligiosa docet.
Obtulit inde geometriam, parvam inde mathesim,
Binam hinc, naturę et temporis, historiam.
Hinc Latium subtile volumen, juncta Latinis 15
Est ubi, proh meꝛor, barba<ra> lingua modis!
[2] »Ah, puer, abde sinu noviter, citus abde libellos!«
Dixi, corda mihi ruptus amaritie
Isthic quod juvenes jactent cervice pusilla
Quę minus apta forent, quę magis, illa minus. 20
Ne Latii magnum ludi isti nomen haberent,
Queis Latium studiis est studium in minimis.
4. In morte obscoenę et lascivę feminę epigr[amma]
Foeda obiit mulier, fletu arent funera: suffert
Una malum, multis tollitur inde malum.
5. In id[e]m argument[u]m
Viva libens pretium vendebat amoris: amantum
Extinctę memores turba negat lacrimas.
6. In id[em] argum[entu]m
Sponte minus, pretio viva ęris amare solebat.
Defunctę lacrimas quis dare sponte velit?
7. In Passaridam*
infamissimam vetulam obesam
Quod mihi, Passarida, ęgrescit vis prima salutis,
Rides et morbos objicis Idalios.
[2v] Probra parum miror mala, queis tibi guttur abundat;
Quod credunt alii, miror id ipse minus.
Creditor expertis: Veneris tam docta malorum es, 5
Ut quod de his dicis ponitur usque fides.
Nota* Nomen non fictum, sed verum.
8. Extemporran[e]um
Carmina adhuc tibi missurus, Stojane, dolosum
Quę vellem tempus scribere plura negat.

134/II Ex epigrammatibus Francisci Gargurevich

1. Ad Auxam
sui corporis formam proceram ostentantem
Te grandem laudas naturam egisse, sed, Auxa,
Cum mala forma tibi est, te puto grande malum.
2. Erostrati tumulus
Hic jaceo qui horrens nomen celare sepulchro,
Horrendi aptavi stultus opem sceleris.
Sic tenebras metuens, tenebrosum vivere nomen
Curavi ipse mihi dedecus et patrię.
3. In id[e]m argum[entu]m
Non nihili mea nomina sunt: ipse hoc studui. Ipsum
At scit me nihili quisque fuisse virum.
4. Inscribendum super relliquiarii
Cathedralis Rhacusię janua
Huc adiens almas prisce mirare Rhacuse
Libertatis, opum cum pietate notas.
5. Ad Rullam poetam effugientem
Invisum me, Rulla, tuis, heu, dicis ocellis,
Hoc et presentem displicet esse tibi.
Ipse quidem, fateor, vatem prope, cum sibi res est
Sperni que versu possit, habere piget.
- [1v] 6. Ad Lucidum
Lusus
Quid noctu lumen tibi, Lucide? Lumen ut idem est
Ac lux, tu nunquam, Lucide, luce cares.
7. Ad Pamphilum
tempora prisca spernentem
Foede soles aetatem, Pamphile, spernere priscam
Quod pretii plebis turba minoris erat.

- Contra ego nostram sperno tumet quod turba popelli,
Nec potis es servos noscere nec dominos.
Sic ego te dominum primo de veste putavi,
Hinc licet in verbis noscere mancipium. 5
8. De Furide ancilla et domino suo
Fida Furis dominum, locuples qui, ancilla rogavit
Ipse sibi sponsam ducere quando velit.
Cui dominus: »Quid? Liberior si aptam mihi sponsam
Servo domi« (ipsaque erat femina sola domi).
9. Nero
Quo matri, quo sponse, quo caput ense magistro
Et populi innumeris, hoc necui ipse meum.
Quam mihi tot nunquam mortes potuere, cruoris
Morte mea visum vincere posse sitim.
10. In Pantagatem
hominem foedum ducentem uxorem foedam
Sordide Pantagates, foedam vis ducere sponsam?
Forsitan hoc sordis ne pereat soboles?
- [2] 11. Ad Obesum sine fine de salute loquentem
Semper te ausculto pretium laudare salutis,
Me et servare meam semper, Obese, mones.
Sed quum voce tua capiti addis, Obese, dolorem,
Jam perfecta mihi desinit esse salus.
12. Rhacusa
Nudus erat lapis, et nemus, et mare, quo manus Urbem
Surgere me fecit libera Romulidum;
Hinc Libertatis solium, que maxima rerum,
Quidquid et ingenii est artis opumque tuli;
Grandibus ipsa stuporis eram, invidieque pusillis 5
Usque ad canitiem Nestoris, imperiis;
Denique fraude mihi rapuit vili omnia Gallus,
Subdidit et duris libera colla jugis.

13. De Blanca
Blanca sibi studuit monialem sumere vestem;
Laudavit faciem quidam, abiit studium.

14. Poeta de semetipso
Sorte mea letus, magis inde beatus acervi
Queis sunt thesauri, spretor honoris, opum
Invidięque, dedit tantum mala mixta cachinnis
Quę dea captivum me tenet Idalia.

[2v] 15. Damianus Juda patrię proditor
Splendores inhians argenti et pondera, damnum
Grande dolo aptabam civibus et patrię.
At factum inde dolo captivum me ipse peremi;
Vertit sponte malum sic dolus omne mihi.

16. Tergestes
Squalida nuper erat rupes, ignobile nomen,
Civibus aptę et erant vilia tecta domus.
Nunc circum sublimibus alma palatia tectis
Sunt ibi, nunc lateę, signa opulenta, vię.
Tergestes notissima totum clara per orbem, 5
Finitimę Adriaci nil habet invideat
Quod domineę maris; hinc gemina Neptunus in undis
Causa cervicem porrigit Adriacis.

17. Ad D[ominu]m Joannem Stojanovichium
e patria Nigro-Corcyram petentem
Non doleo, Joannes, te absentem, me doleam ipsum
Quod te absente aberit cui dare verba velim
Vicino laribus mihi, Flacci et carmina credat
Quod divique aberit qui mihi Cunichii.

18. Ad Rullam curantem opem pauperię quęri per
manum alienam
Pauperię quod opem quęri instas laudo, sed addens
Rulla tuum nomen, nemo numisma dabit.

134/III Carissime Amice!
Ragusii die 11^a Septembris 1852.

Nimirum tuum ingenium et virtutem isthic fama celebrante, vel etiam veteris sodal-
itatis officio factus, hanc elegiolam, a me in tuam laudem compositam, tibi mitto.

Elegiola

Quem nuper longe digressum flere sodalem
Mi visum et fameę voce dolente suę
Addere vim jubaris late (me nempe juvabat
Dicere non aliquid re magis ingenua), 5
Sentio nunc idem quantum sit fletus inaptus,
Res ubi et ipsa nitet, verba valere parum.
Scilicet affanti e suggestu multa perite
Primo, cui plausus turba stupens tribuit,
Ipse hilarans, hilares vultus exposcit amicis 10
Et mea jam prorsus dicta silere facit.
Quid mea verba exilia, dum rem plurima sensit
Turba et dum plausus ipsa dat innumeros?
Una tamen mihi restat adhuc res digna dolore:
Illius veniet ni mihi charta frequens.

Franciscus Gargurevich